

(eventualment en la variant *donejar*) i no sols versificats. *Doneta* 'curandera (o llevadora curandera)' (1625, BMas, de Bages, DBal.), m. 'home efeminat', etc. *Doner*, -nera. *Donica*. *Donim*. *Donivol* «home donat a dones, *mulierosus*», com a versió del cast. *mujeriego*, tant en aquesta com en l'acc. pròpiament adjectiva de 'efeminat, semblant a dones' (1507, Busa-Nebr.; en la primera el *dóna* com a viu Lab. 1839); *donivolment* (ib.). *Donona*; *donon*. *Donota* [1803, escr. Renaix. en DBal.]; *donot*. *Donum*.

La parella masculina de *DOMINA/dona*, o sigui *don* (< *DOMINUS* 'amo, senyor') havia existit també en català i occità en època arcaica; després quedà antiquat en tots dos idiomes. En *dóna* dades en les diverses accs. i usos *AlcM*, que s'hi poden veure i no repetiré. En trobadors occitans del S. XII i c. 1200 no era rar. El seu paper fou tant el plenament tònic amb sentit de 'senyor' (a manera del cast. *dueño*, si bé ja no amb el matis de 'propietari, amo' sinó només el de 'noble dominador o senyor d'una localitat'), com el proclíctic en qualitat de títol, a la manera del cast. *don*, fr. arcaic *dan* (*dam*) (*Dampierre*, *Damprichard*, *Dommartin*, *Dombasle*), bc. *don* 'sant' (*Donapaleu*, *Donostia*, *Donibane*, *Dantzarinea*).

L'ús en el nostre Cerverí de Girona no sembla pas calcat dels usos occitans; i és probable que es vagi mantenir a Catalunya fins una mica més tard que en el Llenguadoc, car no sols parla el nostre poeta a cada pas del *don de Cardona* referint-se, amb tots els biaixos, a la casa dels seus protectors (de la primera i de la segona generació), sinó que així com els còdexs catalans de Cerverí respecten sempre el mot, els mss. llenguadocians l'alteren: en el poema 46/60.9, on parla del Comte de Rodés (la capital del Roergue), el ms. nostre (*Sg.*) porta *al valén don de Rodés*, però el ms. llgd. C ho substitueix (violant el metre) per *al valen comte de Rodés*, i l'altre ms. llgd. hi posa una altra alteració, encara més flagrant.⁴ En particular Cerverí l'usa sovint en el seu *Testament*, la més integralment catalana de totes les seves obres, en parlar dels senyors territorials que l'havien rebut com a trobador en els seus castells i a qui ell fa els seus llegats i deixes (irònics, sovint sarcàstics): «leix --- al *don* de Castellnou <dels Aspres> dos vestirs ---», «al *don* de Cervià ---», «al *don* de Girondella», «al *don* de Fraga ---» (vv. 48, 73, 96, 108; i un cop en nominatiu-subjecte: «e-*ls dons* de Vallguarnera», v. 88); i potser algun altre, encara que entre els innombrables senyors esmentats és menys freqüent que *al senyor de ---*, i molt menys que *En ---*.

Ara bé Cerverí esmenta també bastants senyors occitans i aragonesos, i es nota que quan esmenta altres catalans o els occitans i aragonesos, és sempre el terme *En* el que s'aplica als no catalans. Indici, doncs, que en ell *don* no és ni imitat de l'occità ni és un manlleu de l'arag.-cast. *don*, *dueño*. *Don* també apareix aplicat a peixos grossos catalans, com Dalmau de Rocabertí, Guerau de Cabrera, Berenguer d'Entença, Berenguer de Cardona, Gilabert de Cruilles (vv. 61, 80, 114, 125, 75, 67), i això que En Rocabertí degué ser dels

qui més el protegiren, car a aquest li mostra un agraïment visible fent-li un «llegat» esplèndid; en canvi tots cinc els qui porten *don* són personatges molt de segona fila, i a qui fa deixes irrisòries, com si els retragués llur mesquinesa amb ell o els demostrés una ostentosa desconsideració. Fa l'efecte, doncs, que en el tercer quart del S. XIII, *don* era un terme popular de l'agre català, que ja s'antiquava francament en llengua d'oc, i que en català es tornava més aviat depreciatiu (d'on la seva posterior desaparició, llavors ja en camí, però encara no imminent en la nostra llengua). De fet recordo haver-ne trobat alguns altres exemples en docs. cat. de l'època literària reculada.

Amb altres valors. Precedint un qualificatiu, amb valor emfàtic i despectiu i injuriós, només ho conec en els *Set Savis*, amb un paper paral·lel al que té *don* en castellà medieval i clàssic (*Ab don bellaco ---*), i el que és més comunament omplert per *En* segons l'ús català medieval (*En bacallar falsari*, apòstrofe violenta en un diàleg d'Eiximenis): «lo marit fo sobre lo pou / e crida-la en alta veu; / ela respon: —No, *don* traydor, / aqueixa era la amor, / que vós tots jorns deytès?» (v. 1420), «e lo para dix a l'infant: —Obri ta caxa ab aytant - / --- / e cant la caxa uberta hac / --- / la copa laíns ha trobada / --- / *Don* fals, per què la amagàs? / - Sertes, sényor, no o fiu pas» (v. 2760), però continua, deixant veure l'equivalència amb *En*: «—E, donchs, qui la ha mesa aycí? / - No o sé, sí Déus ajut a mi. / —Com pot ésser no o sapiats, / *En* traydor fals, renegats?» (v. 2765). És visible, doncs, l'equivalència, amb aquesta expressió castellana ben coneguda; però d'altra banda un castellanisme fóra desconcertant en un text com els *Set Savis*, del S. XIII (i on no he vist cap mot gens suspecte d'influència aragonesa o castellana). No cal dir que tampoc sospitarà ningú influència castellana en Llull, i allí tenim *don* com a títol-epítet, però no a la manera castellana precedint un NP, sinó precedint un títol-jerarquia: «no obehits als prechs del *senyor don abat*», «atrobà *don* abat e tot lo convent ---» (*Blanq.* I, 284.26, 287.19).

En una paraula, amb tots els valors estudiats o descrits fins ara, *don* és una romanalla de llenguatge vell, una supervivència de la vida pretèrita del *DOM(I)NUS*, comú en altre temps a tot el llatí vulgar, i que en català quedà desuet després del S. XIII. El castissisme, en canvi, ja no es pot reivindicar gaire per a l'ús de *don* davant noms propis de persona després del S. XIII. És sabut que això es féu amb el nom dels reis d'Espanya (incloent-hi Aragó, Lleó, Portugal, etc. no sols Castella); fins i tot quan són ja sobirans de Catalunya; s'explica que la *Crònica* de Jaume I ho apliqui als personatges aragonesos, i fins que això es trobi aplicat sovint als nostres reis, en aquesta crònica i en la del Cerimoniós, fins i tot, p. ex., parlant d'Anfós el Cast (fill de l'aragonesa Peronella); crida ja un poc més l'atenció que Turmeda hi recorri fins i tot parlant de Mallorca i del rei En Martí; parla l'illa de Mallorca l'any 1398: «encara, certes, esper / en lo món ésser lloada, / més que més